

Systembolagets
stöd till
alkoholforskning
2021

Systembolaget avsätter 10 miljoner kronor för alkoholforskning i en årlig utlysning. Bedömning och beslut kring ansökningarna hanteras av Systembolagets Alkoholforskningsråd, som är oberoende av Systembolaget. Rådet består av både vetenskapliga ledamöter och samhällsrepresentanter, även forskare från andra nordiska länder är representerade. Vid beslutsmötet i december 2020 fördelades medel till 28 projekt.

Varje år delar Systembolaget ut 10 miljoner till alkoholforskning. Fördelning av medlen sker av ett oberoende forskningsråd i syfte att stärka alkoholforskningsfältet i Sverige. Samhällsvetenskaplig och folkhälsovetenskaplig alkoholforskning prioriteras, tillsammans med forskning som är av särskild betydelse för det förebyggande arbetet mot alkoholskador. Två miljoner kronor är öronmärkta för juniora forskare och lika mycket för identifierade fokusområden.

I denna projektkatalog har vi samlat de projekt som Systembolagets Alkoholforskningsråd har beviljat medel för år 2021. Det finns intervjuer med ett urval av forskare om pågående projekt och samtliga beviljade projekt är listade efter det område de sökt medel inom:

- Forskning om vad som förebygger alkoholskador, missbruk och beroende samt ökar kunskapen om vård- och behandlingsmetoder.
- Forskning om effekter av policy/lag/marknadsförändringar på alkoholkonsumtion och dryckesmönster.
- Forskning om alkoholkonsumtionens och dryckesmönstrens hälso-, sociala och ekonomiska effekter på både individ-, grupp- och samhällsnivå.
- Fokusområden.
- Juniora medel.

Flera av de listade projekten är fleråriga och finns presenterade i tidigare utgivna projektkataloger, det finns i så fall hänvisning till aktuell katalog.

Forskning om vad som förebygger alkoholskador, missbruk och beroende samt ökar kunskapen om vård- och behandlingsmetoder

Vad påverkar kostnadseffektivitet i behandling av alkoholberoende?

Skadligt bruk av alkohol är en av de största orsakerna till sjukdomar och förtidig död. Ett problem är att alltför få söker vård för alkoholproblem, jämfört med personer som lider av andra psykiska eller fysiska problem. Behandlingsmetoder som är inriktade på ett kontrollerat drickande ökar andelen som fullföljer vård, jämfört med metoder som enbart är inriktade på helnykterhet. En metod inriktad på kontrollerat drickande, är Behavior Self-Control Training (BSCT). Filipa Sampaio vid Uppsala universitet ska utvärdera metoden med fokus på kostnadseffektivitet.

FOTO: CÉSAR REIS

Dr Filipa Sampaio, Uppsala universitet

Syftet med studien är att utvärdera kostnadseffektiviteten av BSCT jämfört med motivationshöjande samtal (MET), som är en annan vedertagen behandling för alkoholberoende, samt att utvärdera kostnadseffektiviteten för både BSCT och MET jämfört med alternativ behandling inriktad på helnykterhet.

– Vi kommer att jämföra våra data från utvärderingen av BSCT och MET med evidensbaserade behandlingsprogram som har helnykterhet som mål. Det kan till

exempel röra sig om program för återfallsprevention, säger Filipa Sampaio.

I projektet studeras om kostnadseffektiviteten är relaterad till konsumtionsnivåer i samband med att studien inleds, målsättning för konsumtionen och aspekter som hur svåra alkoholproblemen är och patientens psykiska hälsa. De flesta som söker vård för alkoholproblem är i åldern 35–54 år och det är väl känt att de som söker vård gör det först när alkoholproblemen är allvarliga.

– Vi är väldigt intresserade av att studera om kostnadseffektiviteten påverkas av till exempel hur hög alkoholkonsumtion man har i inledningen av behandlingen, säger Filipa Sampaio.

HÄLSOEKONOMISKT PERSPEKTIV

Det hälsoekonomiska perspektivet tillmäts allt större vikt i beslut om resurser, därför bedöms kunskapen från studien vara viktig även för politiker och beslutsfattare inom hälso- och sjukvården. Den analysmodell som används i projektet skulle kunna appliceras på liknande frågeställningar för andra populationer och behandlingsmodeller, vilket i sin tur kan ligga till grund för framtida hälsoekonomiska analyser och beslut på alkoholområdet.

– Att väga in effekt per utnyttjad resurs är avgörande för att kunna erbjuda patienter med alkoholproblem adekvat vård, som också är motiverad utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv. Projektet bidrar till att fördjupa kunskapen kring betydelsen av att individer själva sätter målet för sin behandling, vilket är den viktigaste aspekten av så kallad patientcentrerad vård, säger Filipa Sampaio avslutningsvis.

Om alkoholberoende

Alkoholberoende är ett sjukdomstillstånd och det finns olika diagnosmanualer för beroende. I den här studien används *DSM-5* där alkoholberoende diagnosticeras som mildt, måttligt och allvarligt. En annan manual är WHO:s diagnosmanual *ICD-10* som innehåller diagnoserna skadligt bruk och beroende. För båda manualerna gäller att ett antal kriterier ska vara uppfyllda för de olika diagnoserna.

Om Behavior Self-Control Training (BSCT)

Behavior Self-Control Training (BSCT) består av fem sessioner där patienter med alkoholproblem får hjälp med att sätta upp specifika mål för och registrera sin konsumtion, identifiera risksituationer, måttlighetsstrategier, samt att oftare avstå från alkohol.

Om studien

Projektets titel: Kostnadseffektiva strategier för behandling av alkoholberoende individer

Huvudsökande: Dr Filipa Sampaio, Uppsala universitet

Medsökande: Egill Jónsson Bachmann, Anders Hammarberg

Projektid: Inleddes 2021 och beräknas avslutas 2022

Samtliga projekt som beviljats medel för 2021 inom området Forskning om vad som förebygger alkoholskador, missbruk och beroende samt ökar kunskapen om vård- och behandlingsmetoder:

0032 Sven Andréasson, Karolinska Institutet, Att uppmärksamma alkoholvanor i primärvård

0038 Pia Kvillemo, STAD, Effekter av ett webbaserat alkoholförebyggande program för unga, se projektkatalog 2019

0044 Mats Hallgren, Karolinska Institutet, Motion som behandling för alkoholberoende, se projektkatalog 2019

0054 Anna-Karin Danielsson, Karolinska Institutet, Glas-kart och iBAC: att mäta alkoholkonsumtion och behandla alkoholproblem, se projektkatalog 2020

0055 Anna Strandberg, STAD/Karolinska Institutet, Grubbel - en randomiserad kontrollerad studie av en webbaserad intervention, se projektkatalog 2019

0057 Tobias Lundgren, Karolinska Institutet, Effect of CRAFT in group for close ones to individuals with alcohol use disorder

0058 Filipa Sampaio, Uppsala universitet, Kostnadseffektiva strategier för behandling av alkoholberoende individer, se intervju

0066 Lars-Olof Wahlund, Karolinska Institutet, Alkohol och demenssjukdom - Kan högt alkoholintag orsaka demens?

0080 Philippe Melas, Karolinska Institutet, How the brain's endocannabinoid system modulates the risk for alcoholism

Forskning om effekter av policy/lag/marknadsförändringar på alkoholkonsumtion och dryckesmönster.

25-årsuppföljning av metoden Ansvarsfull alkoholserving

Krogmiljön är en plats där många unga spenderar sitt sociala liv och samtidigt en arbetsplats för många unga vuxna. Unga vuxna är också en grupp med hög alkoholkonsumtion. Därför har krog- och nöjeslivet länge ansetts som en viktig arena för alkoholförebyggande arbete. Ansvarsfull alkoholserving är en metod med det övergripande syftet att minska våld, skador och olyckor relaterade till alkoholkonsumtion och berusning i krogmiljö. Sedan metoden utvecklades har den visat på god effekt och metoden har spridits till över 200 kommuner. Hur ser det ut nu, 25 år efter implementeringen? Det ska Johanna Gripenberg vid KI undersöka.

FOTO: NATHALIE BERZELIUS

Dr Johanna Gripenberg, Karolinska Institutet

Metoden har visat effekter som minskad våldsbrottslighet och en kostnadseffektivitet på 1:39, det vill säga för varje investerad krona är vinsten 39 kronor. Metoden har spridits till över 200 kommuner i Sverige och även internationellt. Att begränsa berusningsdrickande är en väg till minskat våld.

– Två delmål är att minska alkoholserving till kraftigt berusade och alkoholserving till underåriga och vi har tidigare kunnat visa på samband mellan interventioner och positiva utfall som ökad nekandegrad vad gäller alkoholserving till kraftigt berusade och till underåriga, säger Johanna Gripenberg.

Metoden utvecklades av STAD i Stockholm och en baslinjemätning genomfördes 1996 med löpande uppföljningsmätningar, den senaste genomfördes 2016. I en unik 25-årsuppföljning ska forskarna nu undersöka om resultaten fortfarande håller. Resultaten i den nya studien kommer att jämföras med resultaten från de tidigare undersökningarna på krogar i Stockholm.

– Vi kommer att undersöka hur stor andel som blir serverad alkohol totalt sett och om det förändrats över undersökningsåren, säger Johanna Gripenberg.

Cirka 150 krogar kommer att ingå i uppföljningen och forskare kommer att kunna analysera om det finns skillnader beroende på exempelvis typ av krog, veckodag/tidpunkt, kroganställdas ålder och kön, samt om det finns skillnader avseende kön i möjligheten att bli serverad alkohol som underårig eller kraftigt berusad.

PANDEMIN KRÄVDE NYTÄNKANDE

Ansvarsfull alkoholserving är en metod som visat på goda effekter och det är viktigt att följa upp en sådan metod över tid. Metoden har också vidareutvecklats genom åren.

– Under 2019 byggde vi till exempel på med en utbildning för tillsynspersonal, som tagits fram av STAD i samarbete med polis och kommunens tillståndsenhet och en webb-utbildning ska precis lanseras, säger Johanna Gripenberg.

En stor del av metoden bygger på utbildningsinsatser. När pandemin slog till våren 2020 valde man initialt att inte genomföra utbildningar, men redan på hösten hade de ställt om till digitalt format. Utbildningarna har alltså löpt på medan de interventioner som ska genomföras inom studien har påverkats mer av restriktionerna under pandemin.

– Krogbranschen måste komma ikapp och nå någon form av normaltillstånd innan vi sätter igång med arbetet i krogmiljön. Vi vill heller inte riskera att få pandemieffekter i resultaten. Men vi är startklara, säger Johanna Gripenberg avslutningsvis.

Om Ansvarsfull alkoholservering

Ansvarsfull alkoholservering utvecklades av STAD (Stockholm förebygger Alkohol- och Drogproblem) och består i huvudsak av tre delar: utbildning av kroganställda i ansvarsfull alkoholservering, förstärkt restaurangtillsyn samt förbättrad samverkan mellan bransch och myndigheter. I metoden ingår också att genomföra uppföljningar, sprida information samt ett policyarbete. Ansvarsfull alkoholservering har utvärderats i vetenskapliga studier som visat att programmet leder till signifikanta ökningar i nekandegrad av alkoholservering till kraftigt berusade personer och även visat samband med minskad våldsbrottslighet och minskade kostnader för våldsbrott.

Om studien

Projektets titel: Ansvarsfull alkoholservering

Huvudsökande: Dr Johanna Gripenberg, Karolinska Institutet

Medsökande: Dr Tobias Elgán, Dr Anna Strandberg

Projektid: Inleds 2021 och avslutas 2022

**Samtliga projekt som beviljats medel för 2021 inom området Forskning om effekter av policy/lag/marknadsförändringar på alkoholkonsumtion och dryckes-
mönster:**

0028 Björn Trolldal, Karolinska Institutet, Effekter av Covid 19-pandemin på alkoholkonsumtionen i olika grupper

0062 David Karlsson, Göteborgs universitet, Alkoholopinionen och de politiska styrmedlen, se projektkatalog 2019

0086 Johanna Gripenberg, Karolinska Institutet, Ansvarsfull alkoholservering – en 25-årsuppföljning, se intervju

Forskning om alkoholkonsumtionens och dryckesmönstrens hälso-, sociala och ekonomiska effekter på både individ-, grupp- och samhällsnivå.

Hur förbättra vården vid leversjukdom orsakad av alkohol?

Levercirrhos – eller skrumplever – orsakad av alkohol är en av de allvarligare skador man kan ådra sig efter många års alkoholkonsumtion. Vilken behandling vi erbjuder patienter med allvarlig leversjukdom och hur vi kan använda i dag redan utprovade läkemedel för att förbättra överlevnaden bland patienterna borde vara hög-prioriterat inom sjukvården. Det anser Knut Stokkeland, som i sin studie fokuserar på just den patientgruppen.

FOTO: PRIVAT

Dr Knut Stokkeland, Visby Lasarett

Leversjukdom är den 14:e vanligaste dödsorsaken i världen, men den fjärde mest vanliga i Europa. Varje år dör över en miljon människor i världen av leversjukdomar. I Sverige har antalet avlidna i alkoholorsakad leversjukdom ökat trots en stabil totalkonsumtion av alkohol de senaste åren, detta för att det finns en fördröjning mellan skadlig konsumtion och skador. Tiden det tar från begränsad sjukdom i levern till fullt utvecklat levercirrhos med leversvikt beror på sjukdomsförloppet och Knut Stokkeland anser att vården behöver fokusera på att förebygga alkoholrelaterade leverskador.

– Det är nödvändigt både ur ett samhällsperspektiv och utifrån ett individperspektiv. För att hindra sjukdomsutvecklingen till fullt utvecklad leversvikt, för att minska både antalet patienter som behöver levertransplantation och antalet dödsfall, krävs helt nya behandlingsmetoder.

ÖKAD KUNSKAP OM DEN VÅRD SOM ERBJUDS

Tidigare genomförda studier på registerdata har visat att behandling med statiner – en läkemedelsgrupp som används för att behandla höga blodfetter – kan ge positiva resultat, nu vill man ta det ett steg vidare.

– Vi vill länka registerdata med individuell klinisk information från patienter och undersöka om risken för allvarliga komplikationer och död minskar vid behandling med statiner även om vi kontrollerar för faktorer som andra sjukdomstillstånd hos patienterna, säger Knut Stokkeland.

Genom att länka samman olika typer av information kommer man att få en större förståelse för hur vården som erbjuds patienter med kronisk leversjukdom ser ut. Ett antal nya frågeställningar kommer att besvaras:

- Påverkas prognosen för patienterna med alkoholleversjukdom av frekvensen av kontakter med primärvården?
- Skiljer sig patienter med alkoholleversjukdom från dem som har icke-alkoholrelaterad leversjukdom med avseende på andra sjukdomar och frekvens i kontakten med primärvård, eller är förklaringen att de har sämre leverfunktion vid diagnos/under uppföljningen?
- Får patienter med samma registrerade komplikationer likadan läkemedelsbehandling och hur påverkas prognosen?

Nu under hösten 2021 pågår arbetet med att få ut sammanläkande data från Socialstyrelsen och att inleda analysarbetet tillsammans med statistiker.

Om alkoholorsakad leversjukdom

Alkoholorsakad leversjukdom är en diagnos som innehåller alla typer av leverpåverkan orsakad av alkohol, från fettlever som alla kan utveckla efter en kortare period med hög alkoholkonsumtion till fullt utvecklad skrumplever (levercirrhos) som ses efter många år med hög alkoholkonsumtion. Alkohol påverkar flera olika celltyper i levern vilket leder till ärrbildning och förhöjt tryck i leverns blodkärl.

Skrumplever medför risk för flera livshotande komplikationer exempelvis medvetandepåverkan från trötthet till medvetslöshet, vätska i buken, åderbräck i matstrupen som kan blöda så patienten avlider och levercancer. Nykterhet kan få även allvarliga former för leverpåverkan att stabiliseras och förbättras. Det finns ingen känd läkemedelsbehandling som hindrar utvecklingen mot skrumplever. Den enda behandling som hindrar att patienter dör av skrumplever är levertransplantation.

Om statiner

Statiner är en grupp läkemedel som sänker blodets kolesterolnivåer genom att minska tillverkningen i levern. Läkemedlen ges till patienter efter hjärtinfarkt eller stroke eller som har höga blodfetter/kolesterol för att minska risken för nya kärlsjukdom. Aktiv leversjukdom anges som en kontraindikation för att ge statin i FASS och ett aktivt alkoholmissbruk anges som riskfaktor för att utveckla muskelsönderfall under statinbehandling. I ett flertal experimentella studier har statiner minskat cellaktivering, ärrbildning i levern, kärlretning och sänkt trycket i leverns blodkärl. Statinbehandling av djur med leverpåverkan och av människor med andra leversjukdomar har i flera studier visat en tendens till sänkt kärltryck, färre komplikationer och minskad risk för död.

Om studien

Projektets titel: Läkemedel vid alkoholorsakad leversjukdom

Huvudsökande: Dr Knut Stokkeland, Visby Lasarett

Medsökande: Docent Karin Söderberg Löfdal

Projekttid: Inleddes 2020 och avslutas 2022.

Samtliga projekt som beviljats medel för 2021 inom området Forskning om alkoholkonsumtionens och dryckesmönstrens hälso-, sociala och ekonomiska effekter på både individ-, grupp- och samhällsnivå:

0035 Thor Norström, Stockholms universitet, "Is the total consumption model valid across SES-groups?", se projektkatalog 2020

0039 Knut Stokkeland, Visby Lasarett, Läkemedel vid alkoholorsakad leversjukdom, se intervju

0041 Mats Ramstedt, Karolinska Institutet, Alcohol and cancer mortality - a public health perspective

0089 Louise Adermark, Göteborgs universitet, Mekanismer bakom akamprosats effekt på alkoholkonsumtion

0090 Jonas Landberg, Stockholms universitet, Out of sight but not out of reach - Alcohol habits in the introductory programs

Fokusområde: Konsekvenser för barn av vuxnas alkoholkonsumtion

Skydda barnen – ett nätbaserat föräldra- och anhörigprogram

I dagsläget finns inga evidensbaserade program för att hjälpa en förälder som inte har egna alkoholproblem att stötta barn som växer upp i en familj där den andra föräldern har alkoholproblem. Men det kan vara på gång. Philip Lindner vid Karolinska Institutet utvärderar Skydda barnen, ett nyutvecklat nätbaserat program för föräldrar till ett barn där den andra föräldern har alkoholproblem.

Upp till vart femte barn upplever att minst en förälder har problem med alkohol men alltför få barn nås idag av relevanta stödinsatser. Det kan leda till sämre mående och förhöjd risk för problem i framtiden. Även den anhöriga föräldern far illa av den andra föräldrarnas alkoholkonsumtion och behöver själv stöd.

Utvärderingen av Skydda barnen inleddes i slutet av 2017 i form av en randomiserad kontrollerad studie (RCT). Deltagarna lottades slumpmässigt till antingen Skydda barnen eller en kontrollgrupp, som fick ta del av informationsmaterial i fyra delar under lika många veckor.

Studien har flera syften, främst att undersöka vilken effekt Skydda barnen har på psykisk hälsa och funktionsnivå hos barnen, anhörigas välmående och vilka mekanismer som ligger bakom effekterna. I skrivande stund pågår analyser och en artikel ska skickas in till en vetenskaplig tidskrift.

– Vår hypotes är att se en större förbättring hos de barn som fått tillgång till Skydda barnen och en bättre psykisk hälsa hos de deltagande föräldrarna jämfört med dem som endast fick tillgång till grundläggande informationsmaterial, säger Philip Lindner.

SVÅR GRUPP ATT NÅ

Målet var att rekrytera och inkludera 300 deltagare till studien, men målgruppen har visat sig svår att nå. Rekryteringen har huvudsakligen gått via Alkoholhjälpen, som har en bred målgrupp, och många av dem som sökte sig till studien uppfyllde inte inklusionskriterierna. Att forskarna kom i kontakt med en så bred grupp har lett till nya insikter och värdefull kunskap, även om inte alla passade för studien.

FOTO: PRIVAT

Dr Philip Lindner, Beroendecentrum Stockholm

– Det är en viktig lärdom framåt, säger Philip Lindner. Det finns ett stort behov av hjälp och kanske behöver interventioner anpassas för den bredare grupp som bevisligen söker hjälp.

I en parallell studie genomförs intervjuer med ett urval av studiedeltagare som genomgått Skydda barnen med syftet att undersöka exempelvis vilken hjälp de fått av programmet och hur de upplever sin egen, barnets och den andra förälderns hälsa och funktionsnivå efter programmet. Studien bidrar också med kunskap om hur det är att vara förälder tillsammans med en person som dricker för mycket och också lite om vad som händer efter deltagandet i programmet.

EFFEKT ÄVEN PÅ SAMHÄLLSNIVÅ

De stora vinsterna är naturligtvis effekterna på individen men i och med att programmet kan leda till en minskad psykisk ohälsa för en stor grupp personer, kan det även få effekter på folkhälsan.

– Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv skulle det kunna innebära stora vinster att en hjälpsats levereras på ett betydligt tidigare stadium än vad som nu ofta är fallet, innan de negativa effekterna på barnets eller någon av föräldrarnas psykiska eller fysiska hälsa har vuxit sig stora, säger Philip Lindner avslutningsvis.

Om studien

Projektets titel: Utvärdering av Skydda barnen – ett nätbaserat föräldra- och anhörigprogram

Huvudsökande: Dr Philip Lindner, Beroendecentrum Stockholm

Medsökande: Docent Anders Hammarberg, Professor Sven Andréasson, Fil Dr. Veronica Eriksson, Doktorand Ola Siljeholm, Karolinska Institutet

Projektid: Studien inleddes 2017 och avslutas under 2021

Om Skydda barnen

Programmet består av fyra moduler som genomförs under 4–8 veckor. Det är utformat så att den förälder som inte har alkoholproblem får stöd i att förbättra situationen för barnet. I Skydda barnen kombineras evidensbaserade metoder för anhörigstöd till personer med alkoholproblem och föräldrastöd. De anonyma deltagarna arbetar med att kartlägga, förändra och förbättra sin och barnets situation.

Fokusområde: Anskaffning av alkohol och tillgångsbegränsande åtgärder

Fler pubar, mer problem?

I samband med 2020 års utlysning infördes ett nytt fokusområde som handlar om anskaffning av alkohol och tillgångsbegränsande åtgärder. Johan Svensson vid Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) har beviljats medel för en studie som handlar om sambandet mellan krogtäthet och alkoholrelaterade skador, den första studien i sitt slag som baseras på svenska data.

Att begränsa den fysiska tillgängligheten till alkohol är ett viktigt verktyg för att minska konsumtion och relaterade skador. Reglering av antalet serveringstillstånd är en del av att begränsa fysisk tillgänglighet. Tidigare forskning från Australien och USA har visat att geografiska områden där det finns många krogar tenderar att ha mer våld än i områden med få krogar. Det är inte helt enkelt att generalisera den här typen av resultat till svensk kontext, där vi både har en annan dryckeskultur och alkoholpolitik. I Sverige – och i våra grannländer – är det till exempel vanligare med intensivkonsumtion än i många andra länder. När det gäller policyåtgärder så har vi lägre tillåten alkoholhalt i trafiken än många länder men en lägre åldersgräns för inköp av alkohol än i många amerikanska delstater.

VARFÖR ALKOHOL OCH VÅLD?

Forskarna ska studera sambandet mellan krogtäthet och alkoholrelaterade skador baserat på tidsseriedata, man tittar alltså på förändring över tid. Som utfallsmått används antal serveringstillstånd samt polisrapporterad misshandel, polisrapporterat rattfylleri och mord, det sistnämnda endast på nationell nivå. Det är relativt vanligt att använda våld som mått på alkoholrelaterade skador, eftersom alkohol är så vanligt förekommande i våldsbrott. Tidigare studier har exempelvis visat att alkoholpåverkan är en faktor i en majoritet av misshandelsbrotten. Dessutom är det relevant relaterat till den miljö som studeras.

– En stor del av krogbesökarna konsumerar alkohol och det uppstår många situationer som kan leda till konflikter och i värsta fall våld. Det kan handla om att man blir nekad att bli insläppt, nekad att bli serverad eller avvisad, säger Johan Svensson.

SAMTLIGA KOMMUNER STUDERAS

De flesta internationella studier på området gäller en region i ett land. En styrka med den här studien är att den genomförs i samtliga kommuner och att regionala varia-

FOTO: JIMMIE HJÄRTSTRÖM

Dr Johan Svensson, CAN

tioner kan tydliggöras. I Sverige är det kommunerna som är ansvariga för att utfärda serveringstillstånd och har alltså stora möjligheter att påverka den fysiska tillgängligheten till alkohol.

– Med tanke på kommunernas viktiga funktion i det alkoholpreventiva arbetet är det angeläget att studera om förändringar i antalet serveringstillstånd påverkar förändringar i alkoholrelaterade skador, säger Johan Svensson. Ifall fler pubar ger mer problem, helt enkelt.

Studierna som ska genomföras täcker perioden 1992-2019 när det gäller nationella data och 2007-2019 när det gäller kommunala data. Nu under hösten 2021, studiens första år, pågår arbetet med att ta fram indikatorer. Bland annat undersöks om samtal till SOS-alarm kan användas som indikator i arbetet vilket skulle underlätta att följa upp på lokal och regional nivå.

Om studien

Projektets titel: Fler pubar – mer problem?/
More bars – more problems?

Huvudsökande: Dr Johan Svensson, CAN

Medsökande: Fil. Dr. Tony Nilsson, Professor
Thor Norström

Projektid: Inleddes 2021 och avslutas 2022

Om intensivkonsumtion

Med intensivkonsumtion avses att vid ett och samma tillfälle dricka alkohol motsvarande minst en flaska vin (75 cl), 5 snapsglas sprit (25 cl), 4 burkar starköl/starkcider eller 6 burkar folköl.

Samtliga projekt som beviljats medel för 2021 inom fokusområden:

0045 Johan Svensson, CAN, Fler pubar, mer problem?, se intervju

0047 Sara Brolin Låftman, Stockholms universitet, Drinking parents – childhood hangover?

0050 Lotfi Khemiri, Karolinska Institutet, Psykiatrisk och somatisk ohälsa hos barn till föräldrar med alkoholberoende

0064 Philip Lindner, Karolinska Institutet, Utvärdering av Skydda barnen - ett nätbaserat föräldra- och anhörigprogram, se intervju

0076 Peter Larm, Stockholms universitet, Children of alcoholics: Who develops resilience and why?

Juniora medel

Har det någon betydelse att växa upp i en tid med låg alkoholkonsumtion?

De senaste två decennierna har det skett stora förändringar i ungdomars alkoholvanor, från att ca 80 procent drack år 2000 till 40 procent 2016. En utveckling som förvånat forskarna och fortfarande finns väldigt lite kunskap om vilka mekanismer som ligger bakom nedgången. Jonas Raninen, vid Karolinska Institutet, följer en kohort unga som är födda 2001 för att se hur den historiskt låga alkoholkonsumtionen påverkar deras liv.

FOTO: AHMET GÖRCÜM

Dr Jonas Raninen, Karolinska Institutet

Merparten av den forskning som finns på ungas alkoholkonsumtion baseras på tvärsnittsstudier, det vill säga undersökningar som visar exakt hur det ser ut i en population vid ett givet tillfälle. Den studie som nu genomförs – Futura01 – är en longitudinell studie, det vill säga där samma population studeras över tid.

– Det finns ett stort behov av longitudinella studier på området för att vi bättre ska förstå betydelsen av att dricka under ungdomsåren, säger Jonas Raninen. Dagens ungdom är historisk ur ett alkohelperspektiv, det har aldrig varit så få unga som dricker och även bland dem som dricker är konsumtionen på historiskt låga nivåer.

Projektet kommer att generera kunskap om vilka faktorer som ligger bakom att unga dricker, kunskap som i förlängningen är viktig för att kunna förebygga både att unga dricker och de negativa konsekvenser som följer på det. Futura01 har pågått sedan 2017 och ska följa 6000 ungdomar födda 2001. Den första datainsamlingen genomfördes under vårterminen 2017 – när ungdomarna gick i årskurs nio – och den första uppföljningen genomfördes 2019. De ungdomar som medverkar i studien lämnar också sitt personnummer, vilket gör att forskare framåt kan koppla på information från flera olika register.

– Målet är att göra ett par datainsamlingar till och därefter följa utvecklingen via olika register. De mest centrala är sjukvårds- och dödsorsaksregister. Men vi är också intresserade av att studera bestämningsfaktorer och där är Flergenerationsregistret (SCB) intressant, där vi kan länka till uppgifter om deras föräldrar, säger Jonas Raninen.

EFFEKTER PÅ EN HEL GENERATION?

Kraftiga minskningar i ungdomsdrickande har rapporterats från flera länder, vilket visar att den här utvecklingen inte är unik för Sverige. Resultaten från projektet kommer därför vara av intresse även internationellt. Att så få unga dricker alkohol kan få effekter på en hel generation. För Sveriges del har vi en del att jämföra med.

– Historiskt har vi sett skillnader mellan generationer, så kallade kohorteffekter. De som växte upp under motboks-tiden drack mindre som vuxna och de som växte upp under mellanölsperioden dricker mer och även vi förväntar oss att se en förändring, säger Jonas Raninen.

Flera vetenskapliga artiklar har publicerats inom ramen för projektet och det finns många intressanta resultat. Som att unga dricker av samma anledning som vuxna, att gruptryck inte verkar vara en stor grej och att de som inte dricker har det bättre än de som dricker. Men om bara ett resultat ska lyftas så blir det ett annat.

– Att tillit verkar ha så stor betydelse – både i vilken utsträckning unga litar på personer i sin omgivning och på samhället i stort, säger Jonas. Tillit påverkar så många beteenden så det känns viktigt att gräva vidare i, säger Jonas Raninen avslutningsvis.

Om studien

Projektets titel: Futura01 – En longitudinell studie om betydelsen för ungdomar att växa upp under en tid med historiskt låg alkohol-konsumtion

Huvudsökande: Dr Jonas Raninen, Karolinska Institutet

Medsökande: Docent Peter Larm, Docent Patrik Karlsson, Dr Michael Livingston, Doktor Johan Svensson

Projekttid: 2017–2022

Publicerat: Raninen, J., Peter Larm, Johan Svensson, Michael Livingston, Lars Sjödin, and Patrik Karlsson (in press). Normalization of non-drinking? Health, school situation and social relations among Swedish 9th graders that drink and do not drink alcohol. *International Journal of Environmental research and public health*.

Sjödin, L., Livingston, M., Karlsson, P., Larm, P., & Raninen, J. (2021). Associations between trust and drinking among adolescents. *Drug and Alcohol Review*.

Sjödin, L., Livingston, M., Larm, P., Karlsson, P. & Raninen, J. (2021). Drinking motives and their associations with alcohol use among adolescents in Sweden. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*.

Raitasalo, K., Kraus, L., Bye, E. K., Karlsson, P., Tigerstedt, C., Törrönen, J., & Raninen, J. (2020). Similar countries, similar factors? Studying the decline of heavy episodic drinking in adolescents in Finland, Norway and Sweden. *Addiction*.

Raninen, J. & Livingston, M. (2018). Exploring the changing landscape of youth drinking – we're still drawing the map. *Drug and Alcohol Review*.

Juniora medel

Vad kännetecknar dem som blandar alkohol med energidryck?

Allteftersom försäljningen av energidrycker ökat har förekomsten att konsumera alkohol blandat med energidrycker ökat. Vetenskapliga studier visar att de individer som blandar alkohol och energidrycker dricker både mer alkohol och oftare och utsätter sig oftare för risker än dem som inte gör blandar alkohol och energidrycker. I Lisa Ulenius projekt ska konsumtionsmönster och riskgrupper identifieras, en kunskap som saknas i Sverige idag.

FOTO: PRIVAT

Dr Lisa Ulenius, Göteborgs universitet

Studier har visat att individer som blandar alkohol med energidrycker oftare utsätter sig för riskabla situationer och att omdömet påverkas negativt i en högre utsträckning jämfört med individer som dricker samma mängd alkohol men utan att blanda med energidryck. Och så dricker de både mer och oftare. Att man dricker mer alkohol kan bero på att vissa ingredienser i energidrycker förstärker alkoholens effekt på hjärnans belöningssystem, det finns alltså en farmakologisk förklaring.

För att undersöka farmakologiska effekter av olika substanser så används vanligen djurstudier. Men i den här studien är det utbredningen och konsumtionsmönstren i befolkningen som ska kartläggas och det görs i form av en enkätundersökning i samarbete med SOM-institutet. Datainsamlingen är genomförd och nu under hösten pågår analysarbete.

PREVENTION OCH REGLERING

Det är viktigt att hitta effektiva preventiva åtgärder för att minska den höga alkoholkonsumtion som ses vid konsumtion tillsammans med energidryck men idag finns endast uppgifter från andra länder att tillgå. Den nu genomförda undersökningen förväntas ge en unik bild av hur vanligt det är att dricka alkohol blandat med energidryck och om dem som gör det.

Om energidrycker

Energidrycker är ett samlingsnamn som inte har någon erkänd definition, men de har gemensamt att de har ingredienser som ska öka prestationsförmågan. Exempel på prestationshöjande ingredienser i energidrycker är koffein och aminosyran taurin.

– Vi förväntar oss att kunna identifiera i vilka åldersgrupper som konsumtionen är vanligast förekommande, säger Lisa Ulenius. Vi kommer också att kunna se om det finns könsspecifika skillnader eller skillnader utifrån socioekonomisk status.

Utöver att bidra till utvecklingen av det förebyggande arbetet så finns det ytterligare önskvärda effekter, som att bidra till en bättre reglering av till exempel marknadsföring och innehållsdeklarationer.

– Förhoppningsvis kan resultaten ligga till grund för en diskussion om reglering av ingredienser i energidrycker. Idag måste bara vissa ingredienser – till exempel vitaminer – deklarerar, medan andra farmakologiskt aktiva ingredienser anses som företagshemligheter som inte behöver deklarerar, säger Lisa Ulenius.

När det gäller marknadsföring så kan reklam i sig kan påverka hjärnans belöningssystem vilket gör oss mer benägna att köpa en produkt. Bra utformad reklam kan också öka våra förväntningar på produkten och förväntanseffekten i sin tur kan aktivera belöningssystemet. Lisa Ulenius skulle önska en mer restriktiv marknadsföring, hon nämner alkohol-, tobaks- och spelområdet som bra exempel.

– De flesta vet att reklam kan påverka våra val men jag tror att vi kan förtydliga för allmänheten hur stor inverkan reklam verkligen har, säger Lisa Ulenius avslutningsvis.

Samtliga projekt som beviljats Juniora medel för 2021:

0027 Sara Wallhed Finn, Karolinska Institutet/Riddargatan 1, Pharmacological treatment of alcohol use disorders –who for, and what long-term, se projektkatalog 2020

0029 Jonas Raninen, Karolinska Institutet, Futura01 – En longitudinell studie om betydelsen för ungdomar att växa upp under en tid med historiskt låg alkoholkonsumtion, se intervju

0043 Marcus Bendtsen, Linköpings universitet, "Mobilbaserad intervention för att minska riskdrickande i den allmänna befolkningen", se projektkatalog 2020.

0065 Russell Turner, Göteborgs universitet, Risky drinking – Developmental patterns of alcohol use in adolescence

0069 Lisa Ulenius, Beroendemedicin, Karaktärisering av konsumtion av alkohol blandat med energidryck, se intervju

0079 Magnus Johansson, Karolinska Institutet, Maskinlärning för prediktion av utfall i alkoholinterventioner

Om studien

Projektets titel: Karaktärisering av konsumtion av alkohol blandat med energidryck

Huvudsökande: Dr Lisa Ulenius, Göteborgs universitet

Medsökande: Professor Mia Ericson

Projektid: Inleds 2021 och avslutas 2021